

været muligt, men forfatterne vedgår også, at det er ikke muligt at give præcise tal på disse handler (s. 90, 107, 159). De mener dog, at denne våbenhandel var betydelig. Den var vigtig for græsk økonomi og var ikke marginal for et Tyskland, der i høj grad manglede hård valuta. Selv om bogens personer ofte bevæger sig i en gråzone af tvivlsomt virke, så bevarer forfatterne det nøgterne overblik. Det er også nødvendigt, for hovedpersonerne i disse våbenhandlinger var vant til at skjule deres aktiviteter, camouflere deres skibsladninger til Spanien, lave forsikringssvig og tjene flere herrer for profittens skyld.

Blandt de mange sidetemaer i afhandlingen kan nævnes hyppige eksempler på, hvordan Tyskland og Italien modarbejdede hinanden. Muligvis var det italiensk efterretningsvæsen, der i 1938 videregav sin viden om tyske og græske våbenhandlere til Franco-folk. Forfatterne har ud fra et nyt, spredt og ofte vanskeligt tolkeligt materiale ydet en god indsats til at afklare et hidtil dunkelt kapitel af det spanske gulds historie under Den Spanske Borgerkrig.

Kay Lundgreen-Nielsen

NINA WORMBS: *Vem älskade Tele-X? Konflikter om satellitter i Norden 1974-1989*. Stockholm, Gidlunds Förlag, 2003, 256 s. 315 d.kr.

Nina Wormbs bog er også hendes ph.d.-afhandling, indleveret til forsvar d. 26. september 2003 ved Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. Den handler om to nordiske satellitprojekter, Nordsat og Tele-X, og er både teknologi- og kulturhistorie. Det er historien om et af Nordens mest ambitiøse kulturprojekter i nyere tid og et eksempel på, hvordan nordisk kultur er blevet forsøgt forstærket gennem teknologisk innovation. Det er også historien om, hvordan teknologisk og kulturel udvikling går hånd i hånd, og en lærestreg i, at man ikke bare kan spænde teknologi for kulturens vogn eller omvendt.

Allerede i begyndelsen af 1950'erne diskuterede Nordisk Råd et nordisk TV- og radio-samarbejde og lavede i 1959 et fælles programudbud kaldet *Nordvisionen*. I 1974 kom rapporten *TV över gränserna*, bestilt af Nordisk Ministerråd, og den satte yderligere gang i diskussionerne om, hvordan et øget udbud af nordisk TV sendt direkte via kabel og satellit til alle nordiske lande kunne forøge »den nordiska känslan av värdegemenskap och samhörighet«.

I årene efter blev en fællesnordisk TV-satellit med navnet Nordsat midtpunkt for ideerne om en kulturel nordisme. Nordsat blev aldrig til noget, hvilket blandt andet skyldtes interne konflikter mellem svenske Televerket og Rymdbolaget, men også eksterne konflikter i offentligheden. Kulturkritikere fremhævede gang på gang faren for, at TV-satellitter ville oversvømme det nordiske marked med amerikanske TV-serier – det var den såkaldte Kojak-effekt. En anden forklaring på Nordsat-projektets forlis, som Nina Wormbs fremhæver, er, at udviklingen løb fra de oprindelige ideer med satellitten på grund af Nordisk Råds langsomme arbejds- og beslutningsproces. Da tiden endelig var moden til at træffe en beslutning om Nordsat i slutningen af 1980'erne, eksisterede der således allerede et omfattende nordisk TV-udbud i kommercielt kabel- og satellit-TV.

Hvor Nordsat mislykkedes, lykkedes Tele-X. Det var et helt sideløbende satellitprojekt, igangsat af Rymdbolaget. Tele-X-projektet resulterede således i en fungerende satellit, der sendte TV og telekommunikation til Norden i perioden 1989-1997, selv om processen indebar mindst ligeså mange konflikter som i tilfældet Nordsat. Ét af de største konfliktpunkter var samarbejdet mellem sven-

skere og nordmænd. Tele-X blev lanceret som et fællesnordisk projekt, men byggede primært på svensk industripolitik. Danmark trak sig ud af projektet allerede i 1982, hvor daværende statsminister Anker Jørgensen udtalte, at »Danmark og dansk industri ikke har tilstrækkelig interesse i det svenske industriprojekt.«

I 1983 indgik Sverige, Norge og Finland en aftale om at udvikle Tele-X, og det blev begyndelsen til flere konflikter. Det drejede sig om, hvor kontrolstationerne skulle ligge, men det var også et problem, at de svenske projektledere optrådte »storsvensk« over for deres norske kolleger, som derfor blev meget lidt samarbejdsvillige. Til sidst trak nordmændene sig helt ud af projektet, og Tele-X endte med at blive helt og aldeles svensk.

Nina Wormbs bygger sin historie på aktør-netværks-teori (ANT), der forsøger at integrere både kulturelle og teknologiske aspekter på det begrebsanalytiske niveau. Hun leverer dog en »blød« ANT-variant, der ikke, som f.eks. Bruno Latours bog *Aramis – or the Love of Technology* (1996), eksplicit forsøger at give tingene og teknologien historisk agens. Trods brugen af Latours usædvanlige kærlighedsmetafor i forbindelse med teknologisk udvikling er Nina Wormbs' bog en mere traditionelt sociologisk orienteret teknologihistorie, der følger de sociale forhandlinger omkring teknologien og kun sjældent beskriver, hvordan satellitteknikken spillede ind i forhandlingerne. Dog viser hun, hvorledes spørgsmål om sendestyrke og satellitmodtagelse var helt centrale.

Wormbs' historiografi er også ANT-inspireret. Hun følger aktørerne, dvs. de mest centrale personer, set fra et politisk og industrielt synspunkt. Historien følger disse personer endog meget tæt, og Wormbs' afstår eksplicit fra at pådutte læseren retrospektive forklaringsmodeller, »som inte existerade som sådan for aktörerna under själva projektet.« Denne metode gør historien mere realistisk og levende, men gjorde det også til tider svært at følge med aktørerne – hvert fald for denne læser.

Kristian Hvidtfelt Nielsen